

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2020-4.8>

Малетов Д.В.,
аспірант, фахівець кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
*Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*
ORCID: 0000-0002-1241-1005

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ ХОРВАТІЇ, БОЛГАРІЇ ТА СЛОВАЧЧИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

WORK PECULIARITIES OF ANTI-CORRUPTION COURTS CROATIA, BULGARIA AND SLOVAKIA DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Навесні 2020 року світова пандемія, спричинена захворюванням COVID-19, досягла країн Європи. Європа завжди асоціювалася з високими стандартами якості дотримання прав і свобод людини, адже саме в європейських країнах була підписана Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод. Але пандемія поставила дотримання основоположних прав під загрозу. Так, перед судовою гілкою влади постало питання організації своєї роботи таким чином, щоб під час обмежень, пов'язаних з убезпеченням людей від хвороби, функціонування судів залишилося на ефективному рівні й відповідало принципам верховенства права.

Актуальність статті пов'язана з поширенням другої хвилі захворювання, спричиненої вірусом COVID-19. Відповідна проблема є унікальною для світу, але це не означає, що вона не може повторитися в майбутньому. Потрібно вжити відповідних заходів, підготувати правову базу та вдосконалити протоколи дій для судових органів на випадок повторення кризи. Також актуальним залишається питання корупції, адже це негативне явище особливо гостро проявляється під час кризи.

У статті автор висвітлює питання про важливість і необхідність належної роботи антикорупційних судових інституцій в умовах пандемії вірусу COVID-19. У статті досліджується іноземний досвід роботи відповідних органів таких країн, як Республіка Хорватія, Республіка Болгарія та Словацька Республіка. Приділяється увага важливості застосування механізмів протидії корупції під час кризи, спричиненої пандемією коронавірусу. Також автор висвітлює питання дотримання прав людини. Надається оцінка важливості належної роботи органів судової системи в частині подолання корупції. У статті описано необхідність дотримання принципів здійснення правосуддя та недопущення порушення основоположних прав людини, особливо під час кризових обставин, спричинених вірусом SARS-CoV-2.

Автором встановлено, що зміни, пов'язані з убезпеченням учасників судового процесу від хвороби, є вимушеними та виправданими, адже життя людини та пов'язані з цим права повинні бути первинною цінністю держави. Досліджувані країни застосовують обмежувальні заходи пропорційно до епідеміологічної ситуації й послаблюють їх за такої можливості. Усі обмеження є тимчасовими.

Ключові слова: антикорупційний суд, пандемія, права людини, право на справедливий суд, COVID-19, робота суду, корупція та права людини.

In the spring of 2020, a global pandemic caused by COVID-19 reached European countries. Europe has always been associated with high-quality standards for human rights and freedoms. After all, it was in European countries that the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms was signed. But the pandemic has jeopardized respect for fundamental rights. In particular, the judiciary is faced with the question of organizing its work in such a way that, while restricting the protection of people from the disease, it remains effective and complies with the rule of law.

The relevance of the article is related to the spread of the second wave of the disease caused by the COVID-19 virus. This problem is unique to the world, but it does not mean that it cannot be repeated. Appropriate measures need to be taken, the legal framework needs to be prepared and action protocols need to be improved in the event of a recurrence of the crisis. Also, the issue of corruption remains relevant, as this negative phenomenon is especially acute during the crisis.

In the article, the author highlights the importance and necessity of proper work of anti-corruption judicial institutions in today's pandemic of the COVID-19 virus. The article examines the foreign experience of the relevant bodies of such countries as the Republic of Croatia, the Republic of Bulgaria and the Slovak Republic. Attention is paid to the importance of using anti-corruption mechanisms during the crisis caused by the coronavirus pandemic. Also, the author covers the issue of human rights. An assessment is made of the importance of the proper functioning of the judiciary in overcoming corruption. The article describes the need to adhere to the principles of justice and to prevent violations of fundamental human rights, especially during the crisis triggered by the SARS-CoV-2 virus.

The author found that the changes related to the protection of litigants from the disease are forced and justified. After all, human life and related rights must be the primary value of the state. The surveyed countries apply restrictive measures in proportion to the epidemiological situation and weaken them if possible. All restrictions are temporary.

Key words: *anti-corruption court, pandemic, human rights, right to a fair trial, COVID-19, court work, corruption and human rights.*

Корупція має руйнівний вплив на права та свободи людини, якість їх реалізації та можливість держави їх захистити. До того ж корупція підриває функціонування владних інституцій та суспільних процесів, знищує верховенство права й, зрештою, саму державу. Держава має приділяти більше уваги негативному впливу корупції на права людини, особливо в скрутні часи. Будь-яка криза – це іспит державних інститутів на можливість виконувати свої функції, незважаючи на негативний фактор. На жаль, 2020 рік супроводжувався однією з найбільших світових криз, викликаною пандемією вірусу COVID-19.

Під час кризи особливо згубно корупція впливає на незахищені верстви населення. Ті особи, котрі перебувають у неблагополучному становищі, страждають від корупційних проявів непропорційно більше. Вони більше залежать від доступності суспільних благ та послуг і мають обмежені можливості для пошуку альтернативних варіантів їх отримання. У такої групи населення менше можливостей реалізувати свої права безпосередньо й бракує ресурсів для захисту вже порушених прав.

Експерти Антикорупційного ресурсного центру U4 у своїх дослідженнях дійшли висновку, що корупція значно впливає на формування траєкторії кризи, спричиненої COVID-19. Це твердження також можна застосувати для потенційних майбутніх гуманітарних криз. Досвід попередніх надзвичайних гуманітарних ситуацій свідчить про те, що без застосування антикорупційних механізмів людські й економічні витрати будуть вищими та більш тривалими. Таким чином, боротьба з корупцією повинна бути пріоритетною в нестабільні часи, а відповідні дії щодо подолання кризових явищ повинні супроводжуватися антикорупційними заходами [1].

Відповідальне політичне керівництво, належне управління, незалежна та ефективна судова влада є передумовою та основою можливості існування суспільства, в якому дотримуються основоположних прав і свобод людини.

Однією з основних функцій системи правосуддя є сприяння та захист прав людини кожного члена суспільства. Якщо права людини були порушені, то система правосуддя повинна відіграти вирішальну роль у виявленні таких порушень та відновленні прав людини. Однак це може бути здійснено лише тоді, коли система правосуддя функціонує належним чином [2].

Пандемія COVID-19 і пов'язані з нею обмеження стали справжнім викликом для судової

системи. Іноземні спеціалісти у сфері запобігання корупції наголошують на важливості належної організації роботи системи правосуддя в період пандемії. Антикорупційним судам слід функціонувати максимально повно, щоб забезпечити виконання принципу невідворотності покарання та продовжувати розглядати справи, які стосуються корупції. Це допоможе підтримати правосудність під час надзвичайної ситуації. Нормальна робота відповідних антикорупційних органів судової гілки влади буде найкращим превентивним заходом щодо попередження корупції в медичній сфері та у сфері, пов'язаній з усуненням наслідків пандемії. Одночасно кримінальна юстиція буде спроможна вчасно реагувати розслідуваннями проти тих, хто зловживає своїм державним становищем під час кризи [3].

Особливо критичним питанням є забезпечення належного доступу до правосуддя під час карантинних обмежень.

Право на справедливий судовий розгляд закріплене в міжнародних договорах про права людини. Воно складається з широкого кола стандартів, які забезпечують справедливе, ефективне та результативне здійснення правосуддя. Ці стандарти стосуються здійснення правосуддя, реалізації прав залучених сторін, судовості процедури та результативності судового розгляду [4].

Відповідно до статей 14 і 15 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – МПГПП), право на справедливий суд є одним з основоположних прав людини, яке є суттєвим для забезпечення верховенства права. Згадане право включає принцип рівності, який лежить в основі здійснення правосуддя. Право на справедливий судовий розгляд охоплює низку процесуальних прав, включаючи незалежний та неупереджений суд, рівність процесуальних сторін, доступ до суду та презумпцію невинуватості. Право на справедливий судовий розгляд тісно пов'язане з правом на ефективний засіб правового захисту, оскільки жоден засіб захисту не є ефективним без рівності перед законом та справедливих судових процедур (стаття 3 МПГПП) [5].

Хорватія, Болгарія та Словаччина є країнами-підписантами Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Ратифікувавши Конвенцію, країна бере на себе зобов'язання дотримуватись зазначених положень. Статтею 6 Конвенції передбачено право на спра-

ведливий суд. Воно полягає в тому, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом [6].

Так, коронакриза ставить під загрозу основоположний принцип на справедливий суд у площині доступності правосуддя і його процедур, негайного розгляду провадження та належного захисту.

Судова система повинна пристосуватися до сучасних викликів у такий спосіб, щоб продовжити здійснювати покладені на неї функції з дотриманням прав і свобод у реаліях сьогодення.

Криза, викликана вірусом SARS-CoV-2, є глобальним явищем світового масштабу. Тому пропонуємо дослідити досвід іноземних країн, у яких створено спеціалізовані антикорупційні судові інституції, а також те, як вони пристосувались до новостворених реалій і продовжили функціонувати в них.

Беручи до уваги політичний курс України на євроінтеграцію, ми пропонуємо проаналізувати досвід найбільш територіально та ідеологічно наближених країн, у яких утворені антикорупційні суди. До них належать Хорватія, Болгарія й Словаччина.

Аналізуючи досвід зазначених країн, потрібно зазначити, що жодна з них не оголосила дерогацію від Конвенції прав людини на час надзвичайної ситуації.

Хорватія

Після оголошення епідемії хвороби COVID-19 в Республіці Хорватія, відповідно до рекомендацій Хорватського інституту громадського здоров'я та Національного штабу цивільного захисту, 13 березня 2020 року Міністерство юстиції видало рекомендацію щодо роботи всіх судових органів у Республіці Хорватія під час епідемії [7]. Відповідно до рекомендацій, судові органи мусили забезпечити умови щодо продовження роботи та, дотримуючись відповідних заходів безпеки, проводити всі невідкладні процесуальні процедури. Судові засідання в справах які не були визнані такими, що потребують термінового розгляду, були тимчасово відкладені до подальшого судового повідомлення. Для організації роботи за нових обставин керівники судових органів мають повноваження дозволяти підлеглим працювати вдома. Також у рекомендаціях зазначається, що комунікації зі сторонами та зі всіма учасниками процесу здійснюються в електронній формі (за можливості) [8].

Але остаточне рішення ухвалювали голови суду, видававши відповідні внутрішні накази. Так, наприклад, окружний (повітовий) суд у м. Загреб, який розглядає справи, підслідні Управлінню з протидії корупції та організованій злочинності, розмістив на своєму офіційному сайті рішення голови суду. У ньому зазначалося, що через оголошену епідемію коронавірусної хвороби (COVID-19) Загребський окружний суд

не прийматиме громадян та учасників процесу до подальшого повідомлення, крім виняткових випадків.

Судді повинні оцінити в кожній окремій справі те, чи дотримано умов перенесення призначених слухань, та повідомити сторони про таке перенесення поштою, електронною поштою чи телефоном.

Усі подання мають бути надіслані поштою або через мережу інтернет. Документація не може бути подана безпосередньо в приймальню суду. Уся інформація буде надана сторонам виключно телефоном, опублікованим на веб-сайті суду. Сторонам також буде надано доступ до справи в електронному форматі. Суд прийматиме сторони, запрошені на слухання, лише після пред'явлення відповідного документа [9].

Болгарія

Суспільні відносини у сфері діяльності судової системи Болгарії під час пандемії вірусу COVID-19 регулюються трьома групами нормативних актів:

1) Законом Республіки Болгарія «Про заходи та дії під час надзвичайного стану», оголошеним Рішенням Національної Асамблеї від 13 березня 2020 року;

2) рішеннями Вищої судової ради – вищого адміністративного органу судової влади в Республіці Болгарія, відображеними в протоколах засідань Ради;

3) наказами голів судів.

Оскільки норми закону та рішення, видані Вищою судовою радою, стають дедалі більш деталізованими, спостерігається тенденція до поступового зменшення впливу голів судів на заходи з протидії пандемії, що запроваджуються в судах.

Під час надзвичайного стану відкриті судові засідання можуть проводитися дистанційно, забезпечуючи безпосередню та віртуальну участь сторін та учасників процесу. Про проведені засідання складається протокол, який негайно публікується на сайті суду [7].

Вища судова рада задокументувала свої рекомендації щодо заходів, пов'язаних із протидією вірусу COVID-19 у судах. Основними положеннями цих рекомендацій є такі:

– приймання або видання документів до суду, крім особливих випадків, здійснюється телефоном або засобами електронного зв'язку;

– забороняється доступ до будівель судів громадянам, сторонам справ, експертам, перекладачам, адвокатам та іншим особам, за винятком тих, кого викликають для запланованих справ;

– голови судів створюють організацію, яка забезпечує роботу судів, затверджуючи графіки роботи суддів, судових приставів, реєстраторів та секретарів;

– голови судів забезпечують надання всіх адміністративних послуг за принципом «єдиного вікна», фізично розташованого якомога ближче

до входу в будівлю суду, забезпечуючи постійну наявність необхідних захисних засобів проти поширення вірусу;

– голови судів повинні забезпечити використання зали суду (за можливості, лише однієї) якомога ближче до входу в будівлю суду та забезпечити там необхідні захисні засоби проти поширення хвороби;

– із матеріалами справи можна ознайомитися лише телефоном або написавши на офіційну електронну пошту суду;

– над невідкладними справами або справами, де добігає кінця строк розгляду, судді працюють віддалено в онлайн-режимі;

– комісія судової адміністрації повинна надати інформацію про необхідність надання додаткових працівників для забезпечення діяльності зі створення електронних копій справ у судах, пов'язаної з роботою Єдиного порталу електронного правосуддя;

– працівники відділів зв'язку з громадськістю в судах повинні щодня готувати детальні звіти про справи, що становлять суспільний інтерес, і публікувати інформацію за результатами розгляду на сайті [10].

У Болгарії створено Спеціалізований кримінальний суд, до підсудності якого належать корупційні злочини та злочини, які скоїли організовані злочинні групи.

Голова Спеціалізованого кримінального суду Марієта Райкова підписала наказ, який визначав роботу суду під час надзвичайної ситуації. Цей наказ узгоджується з болгарським протикоронавірусним законодавством і містить чотири основні пункти:

1) персонал суду та судді повинні дотримуватись заходів, рекомендованих Вищою судовою радою;

2) судді та персонал суду, якщо не мають навантаження у відповідний день, не відвідують будівлю суду;

3) судовий адміністратор має готувати графіки чергування працівників відповідно до розкладу та навантаження;

4) усі судді та працівники суду, в котрих був підтверджений вірус COVID-19, негайно повинні інформувати адміністрацію суду про отриманий діагноз та про контактних осіб. Після цього особа має застосувати заходи щодо самоізоляції [11].

Згодом, зважаючи на повторне загострення епідемічної ситуації та недостатню кількість місць у судових залах, Голова суду опублікував чергові рекомендації, згідно з якими пропонувалося тимчасово відкласти кримінальні справи, які не потребують негайного вирішення й у яких не порушуються розумні строки, у період із 16 листопада 2020 року до 30 листопада 2020 року [12].

Словаччина

Із метою обмеження поширення хвороби COVID-19 23 березня 2020 року в Кризовому штабі, утвореному при Міністерстві юстиції Словачкої

Республіки було запропоновано такі рекомендації для судової гілки влади:

1) голови судів повинні вжити заходів або продовжити вже запроваджені щодо тимчасового обмеження доступу осіб до будівель суду шляхом:

– обмеження діяльності інформаційного центру суду наданням інформації телефоном та електронними засобами;

– обмеження доступу до приміщень суду всім особам, крім учасників сторін та осіб, які бажають передати справу до реєстру;

– обмеження часу перебування в приміщенні суду (надання можливості особам заходити до будівлі суду лише протягом необхідного часу для досягнення мети відвідання суду);

2) суди повинні утриматись від проведення слухань та публічних зборів до покращення епідеміологічної ситуації, за винятком:

– розгляду клопотань, предметом яких є взяття під варту та зміна запобіжного заходу;

– процесуальні дії стосовно неповнолітніх;

– операції, без яких існує ризик непоправної шкоди або інших серйозних непоправних наслідків;

3) для мінімізації поширення захворювання серед засуджених надано рекомендації щодо максимального використання засобів відеоконференцзв'язку;

4) інші учасники слухань, задіяні в судовому процесі, повинні використовувати засоби дезінфекції та носити індивідуальні засоби захисту [7].

Нововведенням було рішення влади про використання дипломатичних та консульських представництв Словачкої Республіки для доставки судових документів за кордон.

Зважаючи на ситуацію, спричинену розповсюдженням COVID-19, і за згодою Міністерства закордонних та європейських справ Словачкої Республіки, судові документи словацьких судів можуть тимчасово доставлятися адресатам за кордон відповідно до статті 5 Віденської конвенції про консульські відносини. Причиною такого запровадження було те, що пошта дотримувалась обмежень, внаслідок чого доставка судових відправлень до країн, із якими припинилося сполучення, було неможливим. Із метою мінімізації порушення міжнародної процесуальної співпраці, зважаючи на обставини, запроваджено тимчасову «дипломатичну» доставку судових документів до країн, яким надсилання звичайної пошти не було можливим [13].

Пандемія SARS-CoV-2 вимагає термінових спільних заходів від держави та суспільства. Світові кризи, епідемії та нестабільні надзвичайні ситуації забезпечують ідеальне середовище для процвітання корупції, що гарантує подальшу дисфункцію суспільства, яка зберігається набагато довше, ніж сама криза. У цей момент захист від корупції має бути пріоритетним поряд із реагуванням на саму кризу.

Щодо застосованих дій протидії поширенню вірусної хвороби, то на основі аналізу іноземного досвіду можемо зазначити, що застосовані обмеження схожі поміж собою й направлені на диджиталізацію судового процесу. Також за суб'єктами вживання заходи можемо класифікувати так:

1) заходи законодавчої гілки влади (внесення змін до процесуального та матеріального законодавства, введення карантину та затвердження надзвичайної ситуації в країні);

2) заходи виконавчої гілки влади (Міністерство юстиції (зазвичай враховуючи рекомендації Міністерства здоров'я або інших аналогічних органів) видає рекомендації щодо організації діяльності державних органів під час пандемії);

3) заходи суддівської влади (орган суддівського самоврядування, збори суддів або вищий адміністративний суддівський орган затверджують рекомендації стосовно діяльності саме суддівської системи. Кінцевим й остаточним

нормативним актом в кожному конкретному суді залишається наказ, який затверджує голова відповідного суду).

Отже, аналізуючи досвід іноземних країн, можемо дійти висновку, що було вжито належних заходів щодо створення безпечних умов функціонування антикорупційного правосуддя. Усі заходи обмежувального характеру мають виправдану тимчасову природу та застосовуються з метою забезпечення від захворювання учасників судового процесу та працівників суду. Дотримання прав людини щодо доступу до правосуддя наскрізно вбачається в кожному пропонуваному заході. Публічність правосуддя забезпечується публікуванням звітів на офіційних сайтах судів. Можна дійти висновку, що досліджені європейські країни дотримуються балансу між охороною здоров'я учасників процесу, дотриманням їх прав та продовженням дієвого функціонування антикорупційного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Matthew Jenkins, Aram Khaghaghordyan, Kaunain Rahman and Jorum Duri. U4 Helpdesk Answer COVID-19 and corruption Health. The costs of corruption during humanitarian crises, and mitigation strategies for development agencies U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Helpdesk Answer 2020:1). URL: <https://www.u4.no/publications/the-costs-of-corruption-during-humanitarian-crisis-and-mitigation-strategies-for-development-agencies>.
2. UNODC Corruption and Human Rights. Impact of corruption on specific human rights <https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-7/key-issues/impact-of-corruption-on-specific-human-rights.html>.
3. Corruption in the time of COVID-19: A double-threat for low income countries By Sarah Steingrüber, Monica Kirya, David Jackson and Saul Mullard U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2020). URL: <https://www.u4.no/publications/corruption-in-the-time-of-covid-19-a-double-threat-for-low-income-countries>.
4. International Council on Human Rights Policy: Corruption and Human Rights: Making the Connection. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/9B49DD6CB2609631492575BB001B821D-Corruption_HRTs.pdf
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 поточна редакція. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
6. Preporuke za prevenciju prenošenja i suzbijanje epidemije novim koronavirusom (SARS-CoV-2) bolesti (COVID-19) . URL: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/preporuke-za-prevenciju-prenosenja-i-suzbijanje-epidemije-novim-koronavirusom-sars-cov-2-bolesti-covid-19/21707>.
7. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Official text. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>.
8. Management of the judiciary – compilation of comments and comments by country: European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/compilation-comments>.
9. Obavijest strankama 25.09.2020. republika hrvatska županijski sud u zagrebu Trg Nikole Šubića Zrinskog 5 Predsjednik suda 25.09.2020. URL: <https://sudovi.hr/hr/zszg/priopcenja/obavijest-strankama>.
10. Правила и мерки за работа на съдилищата в условията на пандемия приети с решение на Съдийската колегия на Висшия съдебен съвет по протокол № 15/12.05.2020 г. URL: <http://spcc.bg/news/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%b0-%d0%b8-%d0%bc%d0%b5%d1%80%d0%ba%d0%b8-%d0%b7%d0%b0-%d1%80%d0%b0%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%8a%d0%b4%d0%b8%d0%bb%d0%b8%d1%89%d0%b0%d1%82/#more-2369>
11. Заповед №AC-207/27.10.20 Специализиран наказателен съд. URL: <http://spcc.bg/wp-content/uploads/2020/10/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4-%E2%84%96%D0%90%D0%A1-207-%D0%BE%D1%82-27.10.2020%D0%B3.pdf>.
12. Заповед №AC-215/12.11.20 Специализиран наказателен съд. URL: <http://spcc.bg/wp-content/uploads/2020/11/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4-%E2%84%96%D0%90%D0%A1-215-%D0%BE%D1%82-12.11.2020%D0%B3.pdf>.
13. Informácia pre súdy Slovenskej republiky Dočasné doručovanie súdnych písomností prostredníctvom diplomatických a konzulárnych zástupcov Slovenskej republiky v zahraničí. URL: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Medzinarodne-pravo/Justicna%20spolupraca%20v%20obcianskych%20a%20obchodnych%20veciach/Prakticke%20informacie%20pre%20justicne%20organy/Do%C4%8Dasn%C3%A9-doru%C4%8Dovanie-s%C3%BAdnych-p%C3%ADsomnost%C3%AD-COVID-19.aspx>.